

Asia: VN/30583/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle

1. Yleiset huomiot

Mitä ajatuksia selontekoluonnos herättää? Huom. Ilmoita tässä, mikäli yksityishenkilönä haluat, että lausuntosi näkyy myös hankeikkunassa.

Selonteko perustuu kattavaan kuvaukseen maaseudun tilasta ja yhteiskunnan muutoksesta. Kuvauksessa on hyödynnetty laajasti tuoretta tutkimustietoa, josta iso osa perustuu Maaseutupolitiikan neuvoston rahoittamiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Yhtenä selonteon kantavana ajatuksena on paikallisten toimijoiden, paikallisen kapasiteetin ja innovaatioiden rooli. Tässä on yhtymäkohtia EU:n tulevan rahoituskauden linjauksiin.

2. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä

Ovatko selonteossa tunnistetut näkökohdat maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmään liittyen olennaiset?

Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmän historia ja politiikan jäsenitys on kuvattu tiiviisti, nykytilannetta korostaen. Maaseutupolitiikan maavertailu, sekä OECD:n, Euroopan unionin ja Pohjoismaiden ministerineuvoston lähestymistapojen kuvaus toimivat viitekehyksenä osoittaen maaseutupolitiikan kansainvälisen relevanssin ja Suomen keskeisen, ajoittain jopa johtavan roolin tällä kentällä.

Maaseututiedon tarpeen nostaminen esille suunnittelujärjestelmän yhteydessä on kiitettävää, ja pohjustaa selonteon toimenpide-ehdotuksia.

Puuttuuko tarkastelusta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä?

Saaristopolitiikka on selonteossa kytketty kiinteästi maaseutupolitiikkaan, mutta lukija jää kaipaamaan luonnehdintaa suhteesta kaupunkipolitiikkaan, kun maaseudun ja kaupungin

keskinäisriippuvuus on selonteossa usein esille nostettu asia. Myöskään maaseutupolitiikan suhdetta aluepolitiikkaan ei ole käsitelty – tämä voi olla toimiva ratkaisu, jos ei haluta ottaa kantaa yleisen aluepolitiikan kehitykseen, mutta joku viittaus maaseutupolitiikan rooliin siinä olisi hyvä olla selonteon tasoisessa pitkän aikavälin linjauksessa.

3. Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät

Ovatko selonteossa tunnistetut näkökohdat maaseutualueiden tilannekuvaan ja muutostekijöihin liittyen olennaiset?

Luku on yleisesti ottaen erittäin hyvin koottu ja tiivistetty. Esimerkiksi maaseudun taloutta ja osaamista koskeva kohta on vaikuttavasti kirjoitettu, ja digitaalisen yhteiskunnan perusinfrastruktuuria käsitellään erinomaisen selvästi perustellen ja argumentoiden.

Puuttuuko tarkastelusta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä ottaen huomioon selonteon tarkoitus ja tavoitteet?

Monipaikkaisuus on asia, joka ei ole isossa tilannekuvassa ja muutostekijöissä aivan sillä painolla, mikä sille Suomen tapauksessa kuuluisi, joskin viittauksia siihen on monissa kohdin. Tilannekuvan keskeisenä muotoiluna kulkee ”Suomi on yksi EU:n maaseutumaisimmista maista ja samalla vahvasti kaupungistunut”. Lauseessa on perää, mutta se vaatisi lisäyksen, ”sekä (poikkeuksellisen) monipaikkaisesti asuttu”.

Selonteko kestäisi paremmin aikaa, jos siinä puhuttaisiin ”kaupungistumisen” sijasta väestön liikkuvuudesta, koska se kuvaa tilastojen ja tutkimuksen valossa todenmukaisemmin sekä tämän hetken että tulevaisuuden väestödynamiikkaa.

Tilastokeskuksen Väestötilaston mukaan Suomen väestönkasvu perustuu tällä hetkellä (2024 luvuin) kokonaisuudessaan maahanmuutolle, sillä suomalaistaustaisten luonnollinen väestökasvu on ollut negatiivinen 1970-luvulta lähtien, eli meillä on vanheneva ja vähenevä kantaväestö, mitä on selonteossa hyvin avattu maaseudun osalta.

Kaupungistuminen on ilmiönä monimutkaisempi ja vaatisi tekstissä avaamista ja täydentämistä väestön liikkuvuudella, eli sillä, mistä väestönkasvu (tai pienempi väestön väheneminen) johtuu ja mitä siitä seuraa. Suurin osa suomalaistaustaisten muutoista maan sisällä kulkee kaupungista toiseen, mikä on omiaan lisäämään lähinnä pääkaupunkiseudun kaupunkiväestöä, ei niinkään kaupungistumista maaseudulla asumisen kustannuksella, joksi se usein mielletään. Edelleen, Tilastokeskuksen Väestötilaston mukaan 29 suurimman kaupungin joukossa ainoastaan Tuusulassa suomalaistaustainen väestö oli kasvanut vuonna 2024 enemmän kuin ulkomaalaistaustainen väestö, kaupungistumista selittää maahanmuutto (ja jo maassa olevien ulkomaalaistaustaisten muutto maan sisällä).

Ulkomaalaistaustaisten määrän muutos on siis Suomen nykyisen väestönkasvun selittävä tekijä, ja siihen liittyy olennaisesti väestön lisääntynyt liikkuvuus. Maata muuttavat eivät enää asetu samassa määrin pysyvästi, vaan liikkuvat herkästi maasta toiseen. Kansallisissa, alueellisissa ja kuntastrategioissa lähdetään liiaksi siitä oletuksesta, että ulkomaalaisväestö jää muuttopaikkakunnalle. Olennaisinta väestökehityksen kannalta sekä kansallisesti että kaupungeissa on väestön jatkuva vaihtuminen, mikä lisää epävarmuutta ja vaatii sopeutumista. Sama koskee ulkomaalaisväestöä maaseudulla, mutta pienemmässä mittakaavassa.

Selonteon kokonaiskuvaa parantaisi, jos siinä todettaisiin ensinnäkin väestönkasvun riippuvan valtakunnan tasolla maahanmuutosta, toiseksi ulkomaalaistaustaisen väestön suuri merkitys kaupunkien väestökehityksessä, sen merkittävä ”läpivirtaus” Suomeen ja Suomesta pois, ja sekä kaupunkien että maaseudun asumisen osa-aikaistuminen.

Esimerkiksi sivulla 47 lause ”Monipaikkaisuuden tilastoinnin kehittäminen... on nähtävä mahdollisuutena” voisi olla ”... on välttämätöntä, jotta saadaan ajantasainen kuva väestön lisääntyvästä liikkuvuudesta ja alueiden todellisesta käytöstä.” Samalla sivulla lause ”Huomioitavaa on väestönmuutoksen vaikutukset opiskelijoiden määrään...” voisi olla ”Kun ikäluokat pienenevät, on etsittävä joustavia menetelmiä koulutuksen saavutettavuuden ja osaavan työvoiman tarjonnan turvaamiseksi maaseudulla.”

Eräiden käytettyjen termien osalta ehdotamme muutoksia selkeyden ja argumentaation parantamiseksi. Ensinnäkin tekstissä käytetään termiä ”väestönmuutos” selonteon kannalta keskeisestä ilmiöstä, josta tulisi nähdäksemme käyttää yleisesti tutkimuksessa, tilastoinnissa ja politiikkateksteissä vakiintunutta sanaa ”väestökehitys”. ”Väestönmuutos” ei ole samassa määrin yleisessä käytössä, se saatetaan sekoittaa johonkin muuhun politiikassa käytettyyn väestötermiin, ja voidaan ymmärtää enemmän pysyväksi lopputulokseksi, kun taas ”väestökehitys” sisältää olennaisesti ilmiön dynamiikan.

Toinen usein esiintyvä – ja kiistatta selonteossa merkittävä ilmiö – kulkee tekstissä muotoiltuna ”maantieteelliseksi tyytymättömyydeksi”. Se viittaa epäoikeudenmukaisuuden ja tyytymättömyyden tunteeseen alueilla, joiden asukkaat kokevat ne yhteiskunnassa ja politiikassa unohdetuiksi. Ilmiö on liitetty erivertaisuuden käsitteeseen, mutta se on käytännön politiikkatekstiin liian monimutkainen. Ehdotamme käytettäväksi ensi sijassa muotoilua ”tyytymättömyyden maantiede” tai ”alueellisen epäoikeudenmukaisuuden tunne”.

Pyydämme korjattavaksi (omaan tutkimukseemme perustuvan) toteamuksen maa- ja metsätalouden alkutuotannon työllistävydestä sivulla 27. Se on toiseksi suurin (ei suurin) työllistävä toimiala harvaan asutulla maaseudulla. Sote-ala on suurin toimiala kaikissa alueluokissa.

Luku päättyy maaseudun elinvoimaa, hyvinvointia ja turvallisuutta kuvaaviin tilastoihin. Ne on saatu tiivistettyä yhteen taulukkoon, mikä on saavutus. Käytettävyyden kannalta lyhyt sanallinen tiivistelmä olisi hyödyllisempi, mutta ymmärrettävästi vaikea toteuttaa tiiviisti. Lukijoille voisi tässä yhteydessä suositella selonteon liitettä, joka on erinomainen tietopaketti.

SWOT-analyysi seuraavassa luvussa kokoaa valmisteluun osallistuneen laajan joukon näkemyksiä. Se on arvokas ja olennainen osa selontekotyötä. Nykymuodossaan SWOT-tekstin viestin hahmottaminen on kiireiselle lukijalle haasteellista. Voisi harkita sen toimittamista tiiviimmäksi tai siirtämistä liitteisiin.

4. Kansallinen maaseutuvisio

Onko selonteossa kuvattu maaseutuvisio olennainen?

Visio nostaa ihmiset kaikissa rooleissaan maaseudun tulevaisuuden tekijöiksi, ja korostaa toiveikkuuden ja kunnioittavan dialogin merkitystä. Lähtökohta on rakentava ja tulevaisuuteen suuntautuva, ja visiotehti ”Elävät maaseutumme...” on ytimekäs.

Puuttuuko maaseutuvisiosta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä ottaen huomioon selonteon tarkoitus ja tavoitteet?

Kun kyse on poliittisesta selonteosta, joka linjaa maaseutupolitiikkaa, sanamuotojen terävöittäminen kirkastaisi viestiä. Esimerkiksi muotoilu ... ”jotta ne tunnustetaan” olisi ”Ne tunnustetaan...), ja ”Yhteisellä näkemyksellä ja... maaseudun potentiaali otetaan käyttöön paikallista elinvoimaa kunnioittaen”.

Ranskalaisilla viivoilla sanoitetut keskeisimmät muotoilut olisi selonteossa paikallaan viedä jo tässä käytännön politiikkamuotoiluiksi lisäämällä niiden loppuun esimerkiksi seuraavasti:

- ensimmäinen ranskalainen viiva: Vahvistetaan maaseututiedon systemaattista tuottamista ja sujuvaa saatavuutta.
- toinen ranskalainen viiva: Otetaan maaseutuvaikutusten arviointi käyttöön kaikessa keskeisessä lainsäädännössä ja yhteiskunnallisissa muutoksissa.
- kolmas ranskalainen viiva: Maaseudun talouden rakenteita uudistetaan säilyttämisen sijasta panostamalla koulutukseen, tutkimukseen ja innovaatiotoimintaan samassa määrin kuin muillakin alueilla.
- neljäs ranskalainen viiva: Poliittikkatoimista tehdään kaikilla alueilla osuvampia ja tehokkaampia hyödyntämällä paikkaperustaisesti koottua tietoa ja osaamista.

5. Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuosituks (Anna vastaukset monivalintakysymykseen kohdassa seitsemän Muut täydennystarpeet)

Ovatko selonteossa tunnistetut poikkihallinnolliset tavoitteet (5 kpl) ja kehittämissuositukset (24 kpl) olennaiset?

-

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset tavoitteet (1-3 kappaletta)?

Kaikki poikkihallinnolliset tavoitteet ovat tärkeitä ja hyvin perusteltavissa. Nostamme keskeisimmiksi vahvistaa maaseudun talouden uudistumista tukevia rakenteita, lisätä ja koota yhteiskunnallista maaseututietoa, sekä terävöittää maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää.

Jälkimmäiseen liittyen haluamme kiinnittää huomiota siihen, että maaseutupoliittisella suunnittelulla laajan maaseutupoliitiikan näkökulmasta on paljon yhtymäkohtia kestävän kehityksen toimintaohjelman kanssa: Ne tavoittelevat kestävän kehityksen/ kestävän siirtymän toteutumista ekologisesti kestäväällä ja sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla; Niillä on yhtymäkohtia kaikkiin politiikan osa-alueisiin koko valtakunnan laajuisesti. Poikkisektoraalisuus ja –hallinnollisuus on haaste kestävän kehityksen politiikalle (kts. Lyytimäki et al. 2025), mutta myös laajalle maaseutupoliitiikalle. Kestävän kehityksen politiikkaa ja sen seuranta toteutetaan poikkihallinnollisesti VNK:n ja maaseutupoliitiikkaa MANEn koordinoimana. Yhteistyö näiden tahojen välillä vahvistaisi edelleen pitkäjänteistä, kokonaisvaltaista poikkihallinnollista valtakunnallista kehittämistä.

Edelleen, poikkihallinnollisuuden vahvistamisen tärkeyttä korostaa Euroopan komission kesällä 2025 esittämä EU:n uusi budjettikehys vuosille 2028–2034, joka esittää alue- ja maatalouspolitiikan (CAP) yhdistämistä aiempaa tiiviimmin samaan kokonaisuuteen. Tämä tarjoaa mahdollisuuden strategisempaan ja koordinoitumpaan aluekehittämiseen, mutta edellyttää kansallisesti selkeää työnjakoa ja yhteensovittamista. Esityksessä CAP instrumentti säilyy ja vahvistuu ja mahdollisesti myös vihreän siirtymän ja oikeudenmukaisen murroksen välineenä, samalla kun koheesiopolitiikan rahoituskehys pysyy merkittävänä. Tällaisessa kontekstissa maaseutu- ja aluepolitiikan yhteiset tavoitteet – kuten alueellinen tasapaino, sosiaalinen koheesio ja paikkaperusteinen kehittäminen – voivat toteutua vaikuttavammin, mutta vain, jos politiikkaohjelmien koordinaatio toimii. Uusi kehys nostaa esiin tarpeen vahvistaa politiikkaintegraatiota myös kansallisella tasolla, jotta päällekkäisyyksien sijaan syntyy toisiaan täydentäviä välineitä.

Voit kirjoittaa mahdolliset tarkemmat kommentit tavoitteisiin tavoitekohtaisesti:

-

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset kehittämissuositukset (1-5 kappaletta)? (Merkitse kehittämissuositusten numerot 1-24)

-

Puuttuuko poikkihallinnollisista tavoitteista tai kehittämissuosituksista jokin kansallisesti merkittävä näkökohta, joka tulisi lisätä?

-

Voit kirjoittaa mahdolliset tarkemmat kommentit kehittämissuosituksiin suosituskohtaisesti:

-

6. Liite: Maaseutualueiden nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvaus

Ovatko liitteessä kuvatut maaseutualueiden nykytilanne ja muutostekijät olennaiset?

Kuvaus on kattava, tarkennuksia on hyödyllisin tehdä itse selontekotekstiin, mitä koskien yllä joitakin ehdotuksia. Ruokajärjestelmä on katettu selonteossa tällä hallituskaudella tehtyjen tulevaisuuden strategialinjausten mukaisesti.

Puuttuuko nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvauksesta jokin kansallisesti merkittävä näkökohta, joka tulisi lisätä?

-

7. Muut täydennystarpeet (anna tässä kohdassa vastaukset kohdan viisi monivalintakysymyksiin)

Onko selonteossa muita täydennystarpeita?

Tärkeimmät kehittämissuositukset:

6, 8, 11, 12, 21.

Kommentteja kehittämissuosituksiin:

2. Olisiko tätä kehittämissuositusta mahdollista terävöittää täsmentämällä missä järjestyksessä ja millä keinoin tämä tehtäisiin, kuvaten mahdollisia välineitä ja menettelyjä? Sinisen laatikon alla oleva teksti kuvaa lähinnä nykytilaa ja nykyisiä välineitä, mutta millaisen evästyksen ja sitoutumisen selonteko antaa jatkoon?

3. Mistä käsin määritellään kehittämissuosituksen sana ”tarkoituksenmukaisella”, koska lähtökohtaisesti politiikkatoimet tähtäävät tarkoituksenmukaisiin toimiin. Onko mahdollista/tarpeen katsoa Liikenne 12:n jälkeiseen aikaan, nyt sitoudutaan vain siihen?

5. Kehittämissuosituksella on hyvä rakenne: selkeä tavoite ja miten ehdotetaan tehtäväksi.

6. Tässä on monta tavoitetta, jolloin kokonaisuus jää sekavaksi. Ehdotus: kirjoitetaan erikseen asumiseen liittyvät suositukset, MVA-suositus ja TKI-suositus.

”Tarpeen huomioida” sijaan ”on huomioitava”.

7. Lausunnon antaja esittää, että CAP:n jälkeisen kauden suunnittelu tulisi aloittaa välittömästi, sillä selonteon maaseutuvisio ulottuu vuoteen 2040 ja uusi budjettikausi kattaa tästä ensimmäiset seitsemän vuotta. Vaikka maaseutu- ja aluepolitiikka tavoittelevat pitkälti samoja asioita, niiden hallinnolliset logiikat ja painotukset eroavat: CAP:n juuret ovat edelleen maatalouslähtöisissä rakenteissa, kun taas aluepolitiikassa korostuvat rakenteelliset investoinnit ja älykäs erikoistuminen. Siksi tarvitaan selkeitä ja yhteensovitettuja ratkaisuja, jotta maatalouspolitiikka, aluepolitiikka ja kansalliset kehittämisohjelmat tukevat yhdessä maaseutuvisiion (2040) tavoitteita.

Tässä kohdin on hieman epäselvää, miten itse kehittämissuositus ja alla olevan teksti liittyvät toisiinsa, on varmasti terävöitettävissä toimittamalla.

9. Voisiko kehittämissuositus olla muotoa "...on hyödynnettävä laajemmin..." Jos tarkoitetaan, että laajennetaan kaupunkeihin ja kaikkiin rahastoihin, voisi tarkentaa. Suositus on kannatettava, mutta tässä muodossa se ei juurikaan kerro, mihin suuntaan maaseudun YPK-toimintamallia tulisi viedä. Ehdotuksia kehittämiskohdiksi: monirahastoisuus, aluetyypit ylittävä (kaupunki-maaseutu)-CLLD, hallinnon yksinkertaistaminen, maahanmuuttajat ja CLLD, CLLD-arviointien kehittäminen.

9. Kannatettava, ja tällä on kytkentä maaseututiedon systemaattiseen kokoamiseen.

11. MVA:n voisi ottaa pois tästä kohdasta, selkeyttäisi ehdotuksia.

12. Tärkeä suositus, mutta nyt sisältää liian monta asiaa ja jää hajanaiseksi. TKI voisi olla omanaan jo aiemmin. Tähän voisi jättää vain koulutuksen ja osaamisen. Vapaa sivistystyö ansaitsisi oman kehittämissuosituksensa. Perus- ja välttämättömyyspalvelut omakseen.

15. Asuttavuuden varmistaminen vain tähän, ei kohtaan 12.

17. Turvattava perusedellytyksiä tilalle "turvattava perusedellytykset".

18. Paikallinen demokratia ja kansalaisten kokemus vaikuttamismahdollisuuksista ovat heikentyneet erityisesti harvaan asutuilla alueilla. Tämä kehitys on havaittu aiemmin (VNS 7/2024 vp) erityisesti energiasiirtymän, palveluverkon muutosten ja uusituvan energian kaavoituksen yhteydessä. Myös alueidenkäyttölain uudistusta koskevan lausuntokierroksen (YM057:00/2023) palautteissa ilmeni laajasti huoli kuntien päätösvallan kaventumisesta ja osallistumisen jäämisestä näennäiseksi. MikäliKun kansalaiset eivät koe tulevansa kuulluiksi, kasvaa tyytymättömyys, joka heikentää luottamusta viranomaisiin ja päätöksentekoon.

Nykyisessä geopoliittisessa tilanteessa tämä luottamus ei ole vain hallinnon legitimitietinegitimiteetin, vaan myös kansallisen turvallisuuden ja kriisinsietokyvyn kysymys. Luottamuksen alueellinen jakautuminen, institutionaalinen saavutettavuus ja osallistumisen kokemus ovat keskeisiä myös EU:n koheesiopolitiikan näkökulmasta. Siksi kestävyysmurroksen oikeudenmukaisuuden ja maaseutupolitiikan on perustuttava aitoon osallisuuteen ja paikallisyhteisöjen sitouttamiseen – ei vain hallinnolliseen kuulemiseen, vaan pitkäjänteiseen yhteiskehittämiseen ja paikallisiin päätöksentekorakenteisiin.

19. Hyvä muotoilu, perus ja välttämättömyys palvelut -teksti pois kohdasta 12.

20. Tässä otsikkoon "väestökehitys".

21. Hyvä suositus, mutta kuvauksen Rural studies -verkostosta jne. voi jättää pois, on esitetty aiemmin ja tässä olennaista linjaus tulevaisuuteen. Selkeästi mitä tarvitaan, esim. turvattava koulutuksella ja tutkimuksella maaseututiedon tuottaminen ja saanti, sekä soveltavan ja perustutkimuksen rahoitus, joista jälkimmäinen kuuluu Suomen akatemialle.

Lisäksi esimerkiksi väestön koettua hyvinvointia kuvaavan laajan rekisteri- ja kyselytiedon kerääminen (esimerkiksi THL:n Terve Suomi -aineistossa) tarjoaa merkittäviä mahdollisuuksia maaseudun hyvinvoinnin alueellisen dynamiikan tarkasteluun. Tällainen tieto voi paljastaa paikallisia

kehityskulkuja, joita keskiarvoistavat tilastot eivät tavoita, ja sen avulla voidaan seurata esimerkiksi sosiaalisen osallisuuden tai palvelukokemusten kehitystä alueittain.

22. Kuten selonteossa todetaan tällä hetkellä maaseudun tilaa ja väestön kokemuksia kuvaava tieto on hajallaan useiden hallinnonalojen ja tietolähteiden välillä. Tämä heikentää tiedon hyödynnettävyyttä politiikkavalmistelussa, vaikuttavuuden arvioinnissa ja alueellisten kehityserojen tunnistamisessa. Siksi tarvitaan kestäviä ja vakiintuneita rakenteita, jotka mahdollistavat ajantasaisen, paikkaperustaisen ja yhteiskunnallisesti relevantin maaseututiedon yhdistelemisen, saatavuuden ja pitkäjänteisen hyödyntämisen eri politiikka-alueilla. Tällaiset tiedonhallintarakenteet olisi myös sidottava poikkihallinnollisesti selonteon seurantaan.

23. Hyvä suositus, mutta sanan ”jatkeena” voisi poistaa. Kuvausta voisi lyhentää, on toistoa jo tekstissä esitettyyn.

24. o Keskeinen kehittämissuositus. Muotoilussa kannattaa vielä tarkentaa, ehdotetaanko, että MVA olisi MANEn tärkein tehtävä – entä muu politiikkavaikuttaminen? Poikkihallinnollisuutta olisi hyvä mahdollisuuksien mukaan tarkentaa linjaamalla, millaiseen eri hallinnonalojen osallisuuteen pyritään pitkällä aikavälillä esimerkiksi resurssien suhteen. Ehdotetaanko muutoksia valtioneuvoston asettamana elimenä, esimerkiksi asettamista pysyvästi? Selonteossa voidaan katsoa pitkälle, sitä on mahdollista hyödyntää.

Vihinen Hilka
Luonnonvarakeskus